

**มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรม:
กรณีศึกษาเกี่ยวกับวัดของศาสนาพุทธในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย
ประเทศไทย จังหวัดท่าขี้เหล็ก จังหวัดเชียงตุง ประเทศเมียนมา***

**Legal Measures for the Promotion and Protection of Arts and
Culture: A Case Study of Buddhist Temple in the Area of
Chiang-Rai Province, Thailand, Tachilek Province, Kengtung
Province, Myanmar**

ติณเมธ วงศ์ใหญ่ และชุกเกียรติ น้อยฉิม*****

สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง อาคาร E2 ชั้น 2 เลขที่ 333 หมู่ 1 ตำบลท่าสุต
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100 เมลล์ติดต่อ: Thinnamedh.won@mfu.ac.th

Thinnamedh Wongyai and Chukeat Noichim

School of Law, Mae Fah Luang University, E2 Building, Floor 2, No 333, 1, Tasud,
Muang, Chiang-Rai, 57100,

Email: Thinnamedh.won@mfu.ac.th, Chukeat.nio@mfu.ac.th

Received: January 20, 2021

Revised: May 19, 2021

Accepted: May 24, 2021

บทคัดย่อ

ปัจจุบันวัดในพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระภิกษุ สามเณร
หรือเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและเป็นสัญลักษณ์แทนจิตใจของชาวพุทธในท้องถิ่น แต่ยังเป็น
สถานที่เก็บรักษาภูมิปัญญา ศิลปะ และวัฒนธรรมซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของ
ประชาชนในภูมิภาคอีกด้วย ดังนั้น เห็นควรที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครอง
ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัดในศาสนาพุทธ ศึกษาหาแนวทางหรือมาตรการทางกฎหมายในการ

* โครงการวิจัยฉบับนี้ ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยปี พ.ศ. 2560

** อาจารย์ประจำสำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, หน่วยวิจัยกฎหมายและการพัฒนาพื้นที่ชายแดน.

(Lecturer, School of Law, Mae Fah Luang University, Research Unit on Border Area Law and
Development: ReBALD)

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, หน่วยวิจัยกฎหมายและการพัฒนาพื้นที่
ชายแดน. (Assistant Professor, School of Law, Mae Fah Luang University, Research Unit on Border
Area Law and Development: ReBALD)

ส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัดในศาสนาพุทธในพื้นที่ชายแดนของประเทศไทย และหาแนวทางหรือรูปแบบและกลไกทางกฎหมายเพื่อเป็นข้อมูลและเสนอแนวทางในการคุ้มครองรูปแบบศิลปวัฒนธรรมของวัดในศาสนาพุทธในระดับระหว่างประเทศต่อไป เนื่องจากประชาคมอาเซียนได้ถูกจัดตั้งขึ้น ด้วยเหตุนี้ ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาในอนาคตจะกลายเป็นสิ่งที่สามารถส่งผ่านหรือถ่ายทอดระหว่างรัฐได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดในเขตพื้นที่ชายแดนบริเวณจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และจังหวัดท่าขี้เหล็ก รวมทั้งจังหวัดเชียงตุง ประเทศเมียนมา

ซึ่งจากการศึกษาวิจัย พบว่า มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาของทั้งสองประเทศ (ประเทศไทยและประเทศเมียนมา) ปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายให้การส่งเสริมและคุ้มครอง รวมถึงอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่น คงมีเพียงหลักเกณฑ์ในการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นไปในเรื่องของการสร้างศาสนสถานไว้เพื่อประกอบศาสนกิจและเป็นที่พักอาศัยสำหรับนักบวชในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ควรที่จะมีการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในบริเวณเขตพื้นที่ชายแดนของประเทศไทยใกล้กับประเทศเมียนมาโดยให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรในระดับท้องถิ่นสามารถจะเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์ฟื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ และควรจัดทำบทบัญญัติทางกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาขึ้นในอนาคต

คำสำคัญ: มาตรการทางกฎหมาย, การคุ้มครองทรัพยากรทางศิลปะและวัฒนธรรม, วัดในพระพุทธศาสนา, เชียงราย ประเทศไทย, ท่าขี้เหล็กและเชียงตุง ประเทศเมียนมา

Abstract

Nowadays, Buddhist temples are not only a place of practice for monks or novices or religious places and as a Buddhist symbolic, but also a place for preserving wisdom, art and culture which reflects their identity of people in this region. Therefore, it is suitable to study about the promotion, protection art and culture of Buddhist temples, to study about guidelines or legal measures for the promotion, protection art and culture related to Buddhist temples in the border areas of Thailand and to find other guidelines, forms and legal mechanisms for information and suggestion in order to protect the art and culture of Buddhist temples at the international level. As the ASEAN community is established, the art and culture of Buddhist temples, especially the Buddhist temples in the border areas of Chiang-Rai Province, Thailand, and Tachilek Province Including Chiang Tung Province Myanmar, in the future will become something that can be transmitted or passed between states.

According to this research, it is found that the legal measures to promote and protect the arts and culture of temples in Buddhism of both countries (Thailand and Myanmar). At present, there is no law to promote, protect and preserve local arts and culture. However, there is only a rule for the Buddhist temple construction that focuses on building religious places for religious purposes and as a residence for Buddhist monks only. The researchers suggest that (Thailand Government) there should be promotion and protection of art and culture of Buddhist temples. Especially in the border areas of Thailand near Myanmar, by allowing people, communities and local government organizations to be able to play a role in the conservation, rehabilitation or promotion of local and national wisdom, art, culture, traditions and customs. Furthermore, Thailand Government shall establish legal provisions regarding the promotion and protection of art and culture of Buddhist temples in the future.

Keywords: Legal Measures, Art and Culture Protection, The Temples of the Buddhist, Chiang-Rai Thailand, Tachilek and Kengtung Myanmar

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เนื่องจากสังคมโลกในปัจจุบันนี้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วมาก ประเทศกำลังพัฒนา เช่น กลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ซึ่งรวมถึงประเทศไทยเองก็มีความตระหนักถึงภาวะก้าวกระโดดของการเติบโตทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม จึงก่อให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และจัดตั้งขึ้นเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) โดยมีพันธกิจหลัก คือ การประสานความร่วมมือและพัฒนาระหว่างประเทศทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ภายใต้กรอบพันธกิจหลักของประชาคมอาเซียน ได้แก่ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community: APSC) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC) และประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ซึ่งประชาคมย่อยเหล่านี้จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคีขึ้นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน หรือ ASCC อันเป็นแผนงานบูรณาการด้านสังคมและวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นหัวใจหลักอันหนึ่งของประชาคมอาเซียนที่มุ่งประสงค์ให้มีการสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน และทำให้แน่ใจว่าในภูมิภาคนี้มีการคุ้มครองและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ของอาเซียนโดยผ่านการส่งเสริมความสำนึกถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมรดกของภูมิภาคอาเซียน นอกจากนี้ หลักการของกฎบัตรอาเซียนก็ยังได้กำหนดเกี่ยวกับการคุ้มครองและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยให้มีการเคารพในวัฒนธรรม ภาษา และศาสนาที่แตกต่างกันของประชาชนอาเซียน โดยเน้นคุณค่าร่วมกันของประชาชนอาเซียนด้วยจิตวิญญาณของเอกภาพในความหลากหลาย และคงไว้ซึ่งความมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน การมองไปภายนอก การไม่ปิดกั้นและการไม่เลือกปฏิบัติ ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

สำหรับปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมในภูมิภาคอาเซียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชายแดน คือ การสร้างสังคมทางวัฒนธรรมที่อุดมไปด้วยจิตวิญญาณ เพื่อสร้างหลักการแห่งความร่วมมือระหว่างกันและกัน หลักความรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาของมนุษย์และสังคม เพื่อเคารพในหลักการพื้นฐานในเรื่องเสรีภาพ ความเท่าเทียมทางเพศ การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการส่งเสริมสังคมที่เป็นธรรม ดังนั้น จากหลักการดังกล่าวทำให้ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC) จะต้องให้การเคารพถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา ของประชาชนอาเซียน โดยมุ่งเน้นคุณค่าของจิตวิญญาณของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในความหลากหลาย และการดำรงอยู่ และมีความรับผิดชอบที่จะทำให้พลเมืองอาเซียนเติบโตและอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่อุดมไปด้วยความหลากหลายและมีมรดกทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างคนรุ่นใหม่กับประชาชนทั่วไป โดยประเทศสมาชิกของอาเซียนจะต้องมีการพัฒนา

ปรับปรุงแนวนโยบายภายในประเทศตนเพื่อที่จะออกมาตรการทางกฎหมาย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ติมารองรับการต่อยอดหลักการของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนไปปรับใช้ยังโครงการภายในประเทศ เพื่อที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่มประเทศภาคีสมาชิกอาเซียนให้เป็นจริงขึ้นมา และเพื่อที่จะก่อให้เกิดความแข็งแกร่งในอันที่จะลดทอนอุปสรรคต่าง ๆ ของการสร้างสังคมทางวัฒนธรรมอาเซียน

โดยจังหวัดเชียงราย ประเทศไทยนั้นนอกจากจะมีความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจในลักษณะการที่เป็นเมืองหน้าด่านการค้าชายแดน เพราะเหตุที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มประชาคมอาเซียนถึงสองประเทศ คือ สหภาพเมียนมา และ สปป.ลาว และสามารถเชื่อมต่อไปถึงประเทศจีนได้อีกด้วยเนื่องจากมีระบบการขนส่งระหว่างประเทศทั้งทางน้ำและทางบก ซึ่งจังหวัดเชียงรายนี้มีอำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ และอำเภอเวียงแก่น ตั้งอยู่ติดพื้นที่ชายแดนที่มีด่านถาวรและชั่วคราวซึ่งใช้เป็นช่องทางสำคัญในการขนส่งสินค้าผ่านแดน การเข้าออกของพลเมือง รวมถึงการเคลื่อนย้ายทรัพยากรมนุษย์เพื่อตอบสนองความต้องการแรงงานในภาคเศรษฐกิจของประเทศไทยตามแนวทางการพัฒนาศักยภาพเขตเศรษฐกิจพิเศษก็ตาม แต่มีสิ่งสำคัญประเด็นหนึ่งที่เกิดตามมานอกเหนือจากที่ได้กล่าวมาข้างต้น คือ การการเคลื่อนย้ายและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการเป็นประชาคมอาเซียนและความตระหนักถึงการเป็นสังคมอาเซียน ที่มีความเชื่อมโยงโดยผ่านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคมภายในภูมิภาคอาเซียน การจัดการพื้นที่ชายแดน การศึกษาชุมชนข้ามชาติในพื้นที่ และความร่วมมือระหว่างประเทศด้านสังคมและวัฒนธรรม

อย่างไรก็ดี การเคลื่อนย้ายและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมจากการจัดตั้งเป็นประชาคมอาเซียนนั้น แม้ว่าประเทศไทยและประเทศเมียนมาในฐานะรัฐสมาชิกอาเซียนที่ต้องปฏิบัติตามพันธกรณีที่จะกระชับสายสัมพันธ์ที่มีอยู่ของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในระดับภูมิภาค เพื่อบรรลุความเป็นประชาคมอาเซียนที่มีความเหนียวแน่นทางการเมือง การรวมตัวทางเศรษฐกิจ และมีความรับผิดชอบทางสังคม รวมทั้งเพื่อที่จะตอบสนองอย่างมีประสิทธิภาพต่อความท้าทายและโอกาสในปัจจุบันและอนาคต ทั้งประเทศไทยและประเทศเมียนมาควรที่จะมีมาตรการที่จะคงรักษาสถิติหลักแห่งชาติของตนไว้ โดยการเข้าใจการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติและเข้าใจถึงการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางศิลปวัฒนธรรมข้ามชาติที่เกิดจากการเปิดประเทศอันเนื่องมาจากการรวมกลุ่มจัดตั้งประชาคมอาเซียนโดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนติดต่อกันระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยกันที่นอกจากจะส่งผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรมแล้วอาจจะส่งผลในเรื่อง การพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยว

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาวิจัยเพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรม (โดยเฉพาะความโดดเด่นของอารยธรรมล้านนาซึ่งมีเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญา) ในเขตพื้นที่ชายแดนของประเทศไทย ในกรณีศึกษาเกี่ยวกับวัดในศาสนาพุทธ ในพื้นที่อำเภอแม่สาย เชียงแสน และเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และบางพื้นที่ของจังหวัดท่า

ซีเหล็ก ประเทศเมียนมา ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญของการเชื่อมต่อเส้นทางระหว่างประเทศไทยและสหภาพเมียนมา ให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งประชาคมอาเซียน เพื่อที่จะสามารถตอบสนองต่อการบูรณาการทางเศรษฐกิจในระดับมหภาคทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ซึ่งจะสะท้อนประสิทธิผลของการดำเนินพันธกิจหลักของการรวมตัวกันขึ้นเป็นประชาคมอาเซียนของเหล่าประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนสมบูรณ์ และในขณะเดียวกันเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ของอาเซียน โดยผ่านการส่งเสริมความสำนึกถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมรดกของภูมิภาค จึงควรที่จะยังคงให้มีการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและส่งเสริมไว้ซึ่งเอกลักษณ์อันโดดเด่นของอารยธรรมของประเทศสมาชิกอาเซียน ที่มีพื้นที่ชายแดนติดต่อกันตามที่ปรากฏอยู่ตามวัดในศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในพื้นที่ชายแดนติดต่อกันของประเทศสมาชิกอาเซียน ที่ประกอบไปด้วยอารยธรรมประจำชาติประเทศเมียนมาและอารยธรรมที่ผสมผสานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างในพื้นที่ รวมทั้งอารยธรรมล้านนาของประเทศไทยให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทย กับประเทศเมียนมาเกี่ยวกับการส่งเสริมคุ้มครองและศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัดในศาสนาพุทธ

1.2.2 เพื่อศึกษาหาแนวทางหรือมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัดในศาสนาพุทธในพื้นที่ชายแดนของประเทศไทย

1.2.3 การหาแนวทางหรือรูปแบบ และกลไกทางกฎหมายเพื่อเป็นข้อมูลและเสนอแนวทางในการคุ้มครองรูปแบบศิลปวัฒนธรรมของวัดในศาสนาพุทธในระดับระหว่างประเทศต่อไป

1.3 ทฤษฎี และสมมุติฐานการวิจัย

ปัจจุบัน รูปแบบศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และประเทศเมียนมาตั้งแต่อดีตมีความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นที่สืบทอดตามภูมิปัญญาของบรรพชนโดยส่งผ่านรูปแบบศิลปะและวัฒนธรรม รวมถึงสถาปัตยกรรมสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น แต่ปัจจุบันด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและเทคโนโลยีการสื่อสารและการติดต่อกันของประชากรในระหว่างประเทศ ทำให้มีการส่งผ่านทางรูปแบบของศิลปะและวัฒนธรรมทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจ ดังได้ปรากฏในวัดต่าง ๆ ในปัจจุบัน โดยที่รัฐไม่ได้มีมาตรการในการคุ้มครองรูปแบบศิลปวัฒนธรรมรวมถึงสถาปัตยกรรมของบรรพชนที่ได้สืบทอดกันมาไว้ ทำให้รูปแบบของศิลปวัฒนธรรมรวมถึงสถาปัตยกรรมในการสร้างวัดมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีขอบเขต จึงทำให้เอกลักษณ์ดั้งเดิมของรูปแบบศิลปวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นค่อย ๆ สูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาและเปรียบเทียบกฎหมาย ตำรา วารสาร นิตยสารของประเทศไทย สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญรวมถึงการเดินทางไปเก็บข้อมูลจากสถานที่จริง และกฎหมายของประเทศเมียนมาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมาตรการการควบคุมรูปแบบศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งรวบรวมภาพถ่ายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของวัดในพระพุทธศาสนา รวมถึงมาตรการทางกฎหมายของประเทศอื่น ๆ ที่มีประสิทธิภาพ

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1.5.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการรวบรวมและวิเคราะห์บรรดากฎหมายภายในประเทศสมาชิกอาเซียน กฎหมายระหว่างประเทศและข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของอาเซียน

1.5.2 การวิจัยภาคสนาม (Field research) โดยการลงพื้นที่สำรวจสภาพการณ์ของการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรม โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับศาสนสถาน (ศาสนาพุทธ) ในเขตอำเภอแม่สาย เชียงแสน และเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และ บางพื้นที่ของจังหวัดท่าขี้เหล็ก ประเทศเมียนมา และการลงพื้นที่เพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับ

1.6.1 ทราบถึงมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทย กับประเทศเมียนมาเกี่ยวกับการส่งเสริมคุ้มครองและศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัดในศาสนาพุทธ

1.6.2 ทราบถึงแนวทางหรือมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัดในศาสนาพุทธในพื้นที่ชายแดนของประเทศไทย

1.6.3 ได้แนวทางหรือรูปแบบ และกลไกทางกฎหมาย เพื่อเป็นข้อมูลและเสนอแนวทางในการคุ้มครองรูปแบบศิลปวัฒนธรรมของวัดในศาสนาพุทธในระดับระหว่างประเทศต่อไป

2. ผลการวิจัย

2.1 วัดในพระพุทธศาสนา

2.1.1 ความหมายและความสำคัญของวัดในพระพุทธศาสนา

ความหมายของคำว่า “วัด” ในความหมายแบบไทย หมายถึง สังฆารามที่มีพระสงฆ์พำนักประจำ อันเป็นลักษณะของอารามที่สร้างขึ้นภายหลังครั้งพุทธกาล อีกทั้งมีศาสนสถานที่เป็นสัญลักษณ์หมายแทนพระพุทธเจ้าเป็นที่สักการบูชาทำให้ผู้คนไปกราบไหว้อยู่เป็นเนืองนิจ จึงต้องมีผู้ดูแลบำรุงรักษา และความสำคัญของวัดต่อคณะสงฆ์ เช่น วัดเป็นที่ประกอบศาสนกิจที่สำคัญของคณะสงฆ์ เป็นที่พักอาศัยอยู่จำวัด และเป็นสถานที่ประกอบสมณกิจ

ตามหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในทางศาสนาแก่ประชาชน ได้แก่ การทำบุญ ถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร เป็นต้น¹

2.1.2 ประวัติการสร้างวัดในพระพุทธศาสนา²

1) วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนานั้น คือ “วัดเวฬุวันมหาวิหาร หรือ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน³” ปัจจุบันตั้งอยู่ที่รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย หรือในสมัยพุทธกาลคือ แคว้นมคธ ชมพูทวีป

2) การสร้างวัดในพระพุทธศาสนาที่ตั้งอยู่บนแผ่นดินไทยปัจจุบันนั้น ได้มีการจำแนกออกเป็น 4 ยุค ได้แก่ (1) ยุคสุโขทัย ได้ปรากฏให้เป็นที่ประจักษ์อยู่ 2 วัด คือ วัดป่ามะม่วงซึ่งสร้างขึ้นนอกเมืองสุโขทัย และวัดป่าแดง สันขาลย์ (2) ยุคล้านนา พระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 3 นิกาย ได้แก่ นิกายประเพณีนิยมหรือนิกายนครวาสี (นิกายเดิม) ส่วนใหญ่จะพำนักอยู่ในเมืองหรือไม่ห่างจากตัวเมืองมากนัก และในบางครั้งได้มีการออกไปอาศัยอยู่ตามป่า นิกายอรัญวาสี ส่วนใหญ่จะดำรงชีวิตและอาศัยอยู่ในป่า โดยแบ่งแยกออกเป็น 2 นิกายย่อย คือ กลุ่มสงฆ์วัดสวนดอก หรือนิกายลังกาวงศ์เก่า เดิมทีนิกายนี้ได้รับอิทธิพลมาจากวัดสวนดอกไม้สุโขทัย ภายหลังจึงได้แผ่ขยายอิทธิพลไปสู่วัดสวนดอกที่เชียงใหม่ และ กลุ่มสงฆ์วัดป่าแดง หรือนิกายลังกาวงศ์ใหม่ (3) ยุคอยุธยา เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบรมไตรโลกนาถ โดยทรงอุทิศพระราชวังให้สร้างเป็นวัด โดยมีชื่อเรียกว่า วัดพุทธาวาส (วัดพระศรีสรรเพชญ์) และทรงพระราชศรัทธา ออกผนวชเป็นพระภิกษุชั่วคราว ประทับ ณ วัดจุฬามณี และยังปรากฏว่าในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ได้ทรงสถาปนาวัดในราชธานี 2 วัด คือ วัดพุทธไสยาสน์ และวัดเจ้าพญาไท และ (4) ยุครัตนโกสินทร์ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้มีการสร้างวัดใหม่ขึ้น 2 วัด คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และวัดมหาสุทธาวาส หรือในปัจจุบันคือ วัดสุทัศนเทพวราราม ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการสร้างวัดเป็นอย่างมาก เพราะการสร้างวัดนั้นเกิดจากความเลื่อมใสนับถือพระพุทธศาสนาและได้แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์อันงดงามของศิลปวัฒนธรรมของชนชาติ (ไทย) ได้อย่างชัดเจน โดยวัดในแต่ละยุคนั้นก็จะแสดงถึงศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่นแตกต่างกันไปตามยุคสมัย โดยศิลปกรรมไทย⁴นั้นเปรียบเสมือนกระจกเงาส่องย้อนวิวัฒนาการของกลุ่มชนบ้านเมือง ชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ ความเจริญในด้านเทคโนโลยี และยังเป็นหลักฐานในทางประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยได้เป็นอย่างดี สำหรับยุคประวัติศาสตร์ศิลปะไทยนั้น

¹ สมคิด จิระทัศนกุล, โชติมา จตุรงค์ และชาญวิทย์ สรรพศิริ, รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาในชุมชนท้องถิ่น, สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากร (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2550), 7.

² ศึกษาเฉพาะวัดในพุทธกาลและวัดในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย.

³ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 4, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), 71-72.

⁴ การตี มหาจันทร์, พื้นฐานอารยธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์, 2544), 181-182.

สามารถแบ่งออกได้ 4 ยุคเช่นเดียวกับการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาบนแผ่นดินไทย คือ (1) ยุคศิลปะล้านนา (2) ยุคศิลปะสุโขทัย ซึ่งถือว่าเป็นยุคทองของประติมากรรมไทย (3) ยุคศิลปะอยุธยา และ (4) ยุคศิลปะรัตนโกสินทร์ และในส่วนของลักษณะศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นในประเทศไทย แต่ละท้องถิ่น (ภาค) ซึ่งเรียกว่าวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยวัฒนธรรมพื้นบ้านของแต่ละภาคจะเป็นแนวประเพณีปฏิบัติของคนในภาคนั้น ๆ เป็นวิถีชีวิตของคนในแต่ละภูมิภาค เป็นมรดกที่สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน ทั้งนี้ ศิลปกรรมไทยที่สร้างขึ้นในสมัยโบราณ จากการศึกษาวิจัย พบว่า ส่วนใหญ่ได้รับแรงบันดาลใจจากพระพุทธศาสนาและความรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ จึงมุ่งสร้างงานศิลปะเพื่อเป็นพุทธบูชา และเพื่อเฉลิมพระราชมณเฑียรพระมหากษัตริย์และเจ้านายเป็นสำคัญ นอกจากนี้ พบว่า ศิลปะและวัฒนธรรมนั้นมีบทบาทต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก เพราะแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของชาวไทยและยังส่งผลให้มีอิทธิพลต่อสังคมไทย คือ (1) ด้านการมีชีวิตรอยู่หรือด้านการดำรงชีวิต เพราะมนุษย์จะมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขนั้น ต้องประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค และทั้งสี่ประการดังกล่าวล้วนเกิดมิได้ด้วยความสามารถในการคิดประดิษฐ์จากมนุษย์หรือที่เราเรียกว่า วัฒนธรรม (2) ด้านจิตใจ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของลัทธิความเชื่อ และศาสนา เพราะสิ่งเหล่านี้จะช่วยค้ำจุนจิตใจของมนุษย์ในยามที่พบกับความทุกข์ หรือแม้แต่ในยามที่ต้องการกำลังใจในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแก้ผ้า การทำนาไถนา การหาฤกษ์สำหรับประกอบพิธี และการสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น (3) ด้านสังคม คือ กฎ ระเบียบ และ สถาบันทางการเมืองการปกครองที่ช่วยให้คนไทยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปราศจากความวุ่นวาย แม้ว่าจะมีความคิดเห็นที่แตกต่าง แต่ก็ไม่ก่อให้เกิดความแตกแยก และที่สำคัญ คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นศูนย์รวมดวงใจของคนไทยทั้งชาติ ซึ่งต่างชาติยังได้ให้ความชื่นชมในวัฒนธรรมนี้ และ (4) ด้านสุนทรียะ ซึ่งมีผลต่อการสร้างความเพลิดเพลินแก่สมาชิกในสังคม และแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของศิลปกรรมไทยนั้นมีความเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบไทย ๆ เช่น ทัศนศิลป์ นาฏศิลป์ ดนตรี และวรรณศิลป์

2.2 มาตราทางกฎหมายในปัจจุบันที่ส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาของประเทศไทย

2.2.1 ประเภทของวัดในพระพุทธศาสนาของประเทศไทย

วัดในพระพุทธศาสนาของประเทศไทยมี 2 ประเภท คือ (1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา คือ วัดที่มีอุโบสถเป็นที่ทำสังฆกรรม คำว่า “วิสุงคามสีมา” หมายถึง เขตที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่สงฆ์เพื่อใช้เป็นที่ยืนที่สร้างอุโบสถ ซึ่งเป็นเขตพิเศษสำหรับให้พระสงฆ์ทำสังฆกรรม และ (2) สำนักสงฆ์ คือ ที่พักสงฆ์ แม้ในทางกฎหมายจะเรียกว่าวัด แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์ เนื่องจากยังไม่ได้รับการอนุญาตให้สร้างวัดและไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา⁵

⁵ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505, มาตรา 31.

2.2.2 มาตรการทางกฎหมายในการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัด และการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาในพระพุทธศาสนาของประเทศไทย⁶

1) การจัดสร้างวัดในพระพุทธศาสนาของประเทศไทย ต้องดำเนินการตามกฎหมายกำหนด ดังนี้ (1) การยื่นคำขอสร้างวัด (2) ดำเนินการตามขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ และ (3) เสนอแผนที่และรูปแบบผังการสร้างวัดทั้งนี้ ผู้ขออนุญาตจะเป็นบุคคลคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ แต่จะต้องเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลที่มีสัญชาติไทยเท่านั้น ทั้งนี้ ไม่ได้มีการกำหนดอายุ เพศ ในกรณีที่บุคคลธรรมดา

2) การตั้งวัดในพระพุทธศาสนาของประเทศไทยต้องดำเนินการตามกฎหมายกำหนด ดังนี้ (1) การยื่นคำขอ (2) ดำเนินการตามหลักเกณฑ์เกี่ยวกับที่ดินที่ตั้งวัด และ (3) ดำเนินการตามหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการตั้งวัด

3) การรวมวัดในพระพุทธศาสนาของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อประโยชน์ในการทำนุบำรุงวัดให้เจริญยิ่งขึ้นหรือให้เป็นประโยชน์ในการปกครองคณะสงฆ์ จากการศึกษาวิจัยพบว่ามีกรรวมวัด 3 กรณี คือ (1) การรวมวัดที่เป็นวัดที่มีพระจำวัดอยู่ (2) การรวมวัดที่เป็นวัดที่มีพระจำวัดอยู่และเป็นวัดร้าง และ (3) การรวมวัดที่เป็นวัดร้างทั้งหมด และที่ดินที่ตั้งวัดซึ่งจะทำการรวมวัดนั้นมี 3 ประเด็นที่ต้องพิจารณา คือ (1) กรณีวัดที่รวมกัน ตั้งอยู่บนที่ดินของรัฐส่วนราชการทั้งหมด (2) กรณีวัดใดวัดหนึ่งตั้งอยู่บนที่ดินของรัฐและอีกวัดหนึ่งตั้งอยู่บนที่ดินเป็นของเอกชนหรือของบุคคลธรรมดาทั่วไป และ (3) วัดที่รวมกันทั้งหมด เป็นวัดที่ตั้งอยู่บนที่ดินของเอกชนหรือของบุคคลธรรมดาทั่วไป

4) การย้ายวัดในพระพุทธศาสนาของประเทศไทยต้องเป็นไปตามกฎหมายกำหนด และยังต้องดำเนินการเกี่ยวกับการหาที่ดินตั้งวัด การสร้างวัดใหม่ และการดำเนินการเพื่อย้ายทรัพย์สินของวัดประกอบด้วย

5) การยุบเลิกวัดในพระพุทธศาสนาของประเทศไทยกฎหมายได้กำหนดไว้ ดังนี้ (1) การยุบเลิกวัดที่มีใช้วัดร้าง (2) การยุบเลิกวัดร้าง และ (3) การยุบเลิกวัดที่ตั้งบนที่ดินที่มีหน่วยงานของรัฐหรือส่วนราชการอนุญาตให้ใช้ประโยชน์

6) การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต้อง (1) ดำเนินการตามหลักเกณฑ์ในการขอพระราชทาน (2) ทำตามกระบวนการในการขอ และ (3) การดำเนินงานหลังจากได้รับพระราชทานแล้ว

2.2.3 การส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาของประเทศไทย

ช่วงพุทธศตวรรษที่ 1 และ 2 การเผยแผ่พระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กว้างขวางไปทั่วดินแดนชมพูทวีป ต่อมาศาสนาพุทธได้เจริญงอกงามเติบโต

⁶ กฎกระทรวงว่าด้วยการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกวัดการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาและการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา พ.ศ. 2559.

ในดินแดนลังกา และจากนั้นอีก 1,300 ปีต่อมาพุทธศาสนาที่เติบโตในดินแดนลังกาอย่างกว้างขวางได้ส่งผลมายังนครรัฐสยามที่กลายเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน⁷ ซึ่งพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ขัดเกลาและหล่อหลอมจิตใจของคนในสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยของประเทศไทยผ่านทางศิลปะและวัฒนธรรม ทั้งนี้ สังคมไทยได้แบ่งยุคศิลปะและวัฒนธรรม 4 ยุค คือ (1) สุโขทัยและล้านนา ในยุคนี้พระมหากษัตริย์และพลเมืองของทุกรัฐมีศรัทธาในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและได้ยกให้เป็นความเชื่อหลักในบ้านเมือง รวมทั้งสร้างความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาให้วัฒนาสถาพรยิ่งขึ้น การนับถือพระพุทธศาสนาของผู้คนซึมซับเข้าไปเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรม ทางจิตใจของชาวสุโขทัย หรือแม้กระทั่งการสร้างวัดในแคว้นสุโขทัย เช่น วัดมหาธาตุ และในแคว้นล้านนา เช่น วัดสวนดอก (2) กรุงศรีอยุธยา ยุคนี้พระมหากษัตริย์จะทรงใช้พระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลางในการสร้างความยิ่งใหญ่ทางอารยธรรมให้แก่ราชอาณาจักร เสริมสร้างพระราชสถานะและบุญบารมีขององค์พระมหากษัตริย์⁸ รวมทั้ง สร้างสรรค์ความเจริญด้านศาสนวัตถุ คือ งานพุทธศิลป์ประเภทต่างๆ อย่างยิ่งใหญ่ เพื่อแสดงความมั่งคั่ง และวัฒนาสถาพรของบ้านเมืองและราชสำนัก เช่น มีการสร้างวัดทั้งในราชธานีและหัวเมือง รวมทั้งตามท้องถื่นทั่วไป (3) กรุงธนบุรี เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีแล้วได้โปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูและจัดระเบียบสังคมชนบททันที⁹ รวมทั้ง ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ ในเขตกรุงธนบุรีหลายพระอาราม¹⁰ และ (4) กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ทรงสืบทอดคตินิยมของกษัตริย์ไทยจากยุคสมัยก่อนในการสร้างศาสนวัตถุประเภทต่าง ๆ ถวายไว้ในพระพุทธศาสนา ศาสนวัตถุที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นด้วยพระราชศรัทธา เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสระเกศฯ และวัดพระเชตุพนฯ และเป็นประเพณีมาจนถึงปัจจุบันว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์จะมีวัดประจำรัชกาล

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พุทธศาสนวัตถุ (หรือเรียกว่า งานพุทธศิลป์) ที่พระมหากษัตริย์ไทยสมัยต่างๆ ทรงสร้างขึ้นนั้นล้วนทรงคุณค่าทางศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นในทางสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และประณีตศิลป์ ได้ส่งผลมาจนถึงปัจจุบันที่ทำให้รูปแบบและศิลปะการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาของประเทศไทยนั้นมีเอกลักษณ์ของตนเอง และพบว่า (1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560¹¹ ได้บัญญัติเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาของประเทศไทยไว้ด้วย ซึ่งเหตุนี้หน่วยงานรัฐจำเป็นต้องรับฟังหากประชาชนในท้องถิ่นต้องการสะท้อนมุมมองการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาตามที่รัฐธรรมนูญฯ ได้กำหนดไว้ แม้ว่า

⁷ ดินาร์ บุญธรรม, พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2555), 46.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 99.

⁹ เรื่องเดียวกัน, 139

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, 143.

¹¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560, มาตรา 57(1), มาตรา 43(1), และมาตรา 50(8).

ความเห็นของประชาชนเหล่านั้นจะไม่สอดคล้องกับแบบแผนระดับชาติก็ตาม (2) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ในหมวด 5 ได้บัญญัติเกี่ยวกับวัด ไม่ว่าจะเป็นการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัด และในกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวัด แต่ไม่ได้มีการพูดถึงการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาไว้เลย (3) กฎกระทรวงว่าด้วยการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกวัดการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาและการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา พ.ศ. 2559 พบว่ากฎกระทรวงฉบับนี้ไม่ได้มีการกำหนดเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ว่าด้วยการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจนแต่อย่างใดและไม่ได้มีการกำหนดไว้ว่าจะให้มีลักษณะหรือใช้ศิลปวัฒนธรรมแบบใดในการสร้างวัด ตั้งวัด รวมวัด หรือย้ายวัด ด้วยหรือไม่ อย่างไรก็ตาม กฎกระทรวงฯ ฉบับนี้ได้กำหนดเรื่องแผนที่และรูปแบบผังการสร้างวัดให้เลือกที่ถือว่าเป็น “พุทธศาสนภูมิสถาปัตยกรรม” ที่รัฐไทยได้วางและกำหนดให้ใช้ทั่วประเทศเพื่อที่จะนำไปใช้ในการสร้างวัดขึ้น และ (4) กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรมกับการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาของประเทศไทย พบว่า กฎบัตรนี้ไม่ใช่กฎหมาย ไม่มีผลบังคับใช้ แต่มีความสำคัญในการนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมในการสร้างวัด ตั้งวัด รวมวัด หรือย้ายวัด ในพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในปัจจุบันให้กับทุกภาคส่วน ทั้งภาคประชาชนและหน่วยงานของรัฐควรใช้เป็นแนวทางในการอ้างอิงเพื่อประโยชน์ในการปกป้องรักษามรดกวัฒนธรรมของชาติ

2.3 ปัญหาการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในศาสนาพุทธบริเวณเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย จังหวัดท่าขี้เหล็ก จังหวัดเชียงตุง ประเทศเมียนมา

2.3.1 ลักษณะทางศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชนชาติในจังหวัดเชียงราย¹²

1) จังหวัดเชียงรายมีลักษณะทางศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชนชาติที่เรียกว่า “ศิลปะล้านนา” โดยศิลปะล้านนามักปรากฏร่องรอยในรูปแบบโบราณศิลปวัตถุและโบราณสถานที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้เจริญรุ่งเรืองในล้านนาและมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองและประวัติการเผยแพร่เข้ามาของพระพุทธศาสนาในสมัยต่างๆ เป็นอย่างมาก ทั้งนี้ สามารถแบ่งศิลปะล้านนาที่มีอิทธิพลต่อวัดในพระพุทธศาสนาแต่ละยุคได้ ดังนี้ (1) ศิลปะในช่วงก่อนการก่อตั้งอาณาจักรล้านนา โดยศิลปะที่พบในภาคเหนือตอนบนนี้ถูกเรียกว่า ศิลปะเชียงแสน โดยเฉพาะในงานประติมากรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธรูป

¹² จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ 11,678.369 ตร.กม. หรือประมาณ 7,298,981 ไร่ โดยมีอาณาเขตทิศเหนือติดกับ ประเทศเมียนมาและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศใต้ติดกับจังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา ทิศตะวันออกติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและจังหวัดพะเยา และทิศตะวันตกติดกับ ประเทศเมียนมาและจังหวัดเชียงใหม่.

ส่วนทางด้านสถาปัตยกรรม¹³ (2) ศิลปะในช่วงอาณาจักรล้านนายุคต้น นอกจากอิทธิพลของศิลปะหริภุญไชยและสุโขทัยจะมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ในศิลปะล้านนายุคต้นแล้ว ศิลปะของพุกามก็ยังคงมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ไม่น้อย¹⁴ ดังนั้น ศิลปะของสมัยล้านนายุคต้นจึงถูกเรียกว่า ศิลปะเชียงแสน ที่ปรากฏในโบราณสถานสำคัญต่างๆ (3) ศิลปะล้านนาช่วงยุครุ่งเรือง (ยุคทอง) ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 นิยายสีหล¹⁵ ได้ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดและมีผลให้เกิดการสร้างวัดและถาวรวัตถุเนื่องในพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นอันมาก มีการเปลี่ยนแปลงในศิลปะล้านนาค่อนข้างมากนับตั้งแต่รัชกาลของพระเจ้าติโลกราชเป็นต้นมา โดยเฉพาะทางด้านสถาปัตยกรรมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 (4) ศิลปะล้านนายุคเสื่อม หลังจากการถูกยึดครองโดยพม่าตั้งแต่ พ.ศ. 2101 เป็นต้นมานั้น งานศิลปกรรมอันเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาที่เคยเจริญรุ่งเรืองต้องเสื่อมถอยลงและแทบจะไม่ปรากฏว่ามีอิทธิพลของศิลปะพม่าเข้ามาเกี่ยวข้องเลย และ (5) ศิลปะล้านนายุคที่อาณาจักรล้านนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสยามจนถึงปัจจุบัน ศิลปกรรมในยุคนี้เป็นแบบผสมผสานกันของศิลปะไทยแบบรัตนโกสินทร์กับล้านนา โดยมีการสร้างพระพุทธรูป สร้างวัด และสิ่งของถวายพระภิกษุ ด้วยวัสดุที่มีค่าซึ่งทำด้วยฝีมืออันประณีต ถึงแม้ว่างานศิลปกรรมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่จากการผสมผสานกันจะเจริญรอยตามศิลปกรรมล้านนาในอดีตก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถที่จะดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณีแบบล้านนาโบราณไว้ได้¹⁶

2) จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับวัดในพระพุทธศาสนาในพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงราย ประเทศไทยพบว่า วัดส่วนใหญ่เป็นวัดที่ยังคงมีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมล้านนาของไทย แต่ก็ยังมีวัดอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงรายและได้มีการบูรณะก่อสร้างใหม่ก็จะนำเอาศิลปวัฒนธรรมล้านนาของไทยผสมผสานกับศิลปรัตนโกสินทร์ตอนปลายไปตามยุคสมัยซึ่งก็ยังคงรูปแบบเอกลักษณ์เฉพาะตนอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตาม พบว่า มีวัดเพียงส่วนน้อยที่นำเอาเอกลักษณ์และอัตลักษณ์รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมของชนชาติอื่นมาใช้หรือปรับใช้ในการสร้างวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจจะเป็นที่สนใจแก่คนไทยในท้องถิ่น แต่อาจจะขาดความสนใจจากคนต่างชาติ เพราะคนต่างชาติส่วนใหญ่ที่เข้ามาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมล้วนแต่ต้องการเข้ามาศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศไทย

¹³ สุรพล ดำริห์กุล, *ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม* (กรุงเทพฯ: รุ่งอรุณ พับลิชชิ่ง, 2542), 178-181.

¹⁴ เนื่องจากใน พ.ศ. 1833 พระเจ้ามังรายได้กรีธาทัพไปตีเมืองพุกาม และได้นำช่างชำนาญในแขนงต่างๆ จากเมืองพุกามาเป็นอันมาก

¹⁵ คณะสงฆ์กลุ่มใหม่ไปบวชเรียนพระศาสนาในลังกาและกลับมาเผยแผ่อยู่ในล้านนา คณะสงฆ์กลุ่มนี้เรียกว่า นิยายสีหล ซึ่งต่อมาได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากพระเจ้าติโลกราชเป็นอย่างมาก; พระพุทธพุกามและพระพุทธญาณ, *ตำนานมูลศาสนา* (กรุงเทพฯ: เสริมวิทยบรรณาคาร, 2519), 307.

¹⁶ สุรพล ดำริห์กุล, *ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม และ วัฒนธรรม*, 218.

2.3.2 สภาพปัญหาของการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรม

จากการศึกษาวิจัยในประเด็นรูปแบบศิลปวัฒนธรรมของวัดในศาสนาพุทธในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และในพื้นที่จังหวัดท่าขี้เหล็ก รวมทั้งจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ทั้งสองประเทศมีความเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชน ชาตพันธุ์ เข้าผสมผสานอยู่ด้วย โดยวัดในจังหวัดเชียงราย¹⁷ ประเทศไทย ได้รับอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมจากล้านนาและศิลปวัฒนธรรมรัตนโกสินทร์ (ภาคกลางของประเทศไทย) ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นชัดเจน ส่วนของวัดในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดท่าขี้เหล็ก ประเทศเมียนมา ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมจาก ชนชาติไทใหญ่ และชนชาติไทลื้อ นอกจากนี้จากการศึกษาวิจัยในประเด็นมาตรการคุ้มครองและส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัด พบว่า ประเทศไทยและประเทศเมียนมาในปัจจุบัน ไม่มีกฎหมายในการคุ้มครองและส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัดของท้องถิ่นนั้นแต่อย่างใด เพราะขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยบางประการ¹⁸ ดังนั้น เมื่อไม่มีกฎหมายในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปวัฒนธรรมจึงทำให้มีผลกระทบในปัจจุบัน คือ (1) ด้านศิลปวัฒนธรรมของชนชาติและท้องถิ่น เพราะการขาดมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปวัฒนธรรมของวัดในศาสนาพุทธ ย่อมส่งผลให้มีการไหลเวียนของเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชนชาติอื่นเข้ามาผสมผสานเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาติและท้องถิ่น ดังนั้นศิลปวัฒนธรรมของชนชาติและท้องถิ่นจึงอาจแปรเปลี่ยนสูญหายไป ซึ่งทำให้คนในยุคหลังยากที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาติตนได้ และ (2) ด้านการท่องเที่ยว¹⁹ จะเห็นว่า ศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่เป็นเอกลักษณ์และแสดงอัตลักษณ์อย่างเฉพาะตัว จึงมีความสำคัญที่ต้องมีมาตรการในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในศาสนาพุทธ หากขาดมาตรการดังกล่าวอาจทำให้เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่มีมาแต่ดั้งเดิมแปรเปลี่ยน ตลอดจนเสื่อมสลายและสูญหายไปที่สุด ย่อมส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศไทยโดยเฉพาะใน

¹⁷ ปัจจุบันวัดในพระพุทธศาสนาของจังหวัดเชียงราย มีจำนวนทั้งสิ้น 1,068 วัด โดยแบ่งเป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 802 วัด วัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา (รวมวัดที่อยู่ในระหว่างการดำเนินการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาด้วย) 266 วัด วัดที่อยู่ในระหว่างการดำเนินการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา 6 วัด วัดมหานิกาย 1,025 วัด วัดธรรมยุตินิกาย 42 วัด วัดจีนิกาย 1 วัด วัดราษฎร์ 1,065 วัด และวัดที่มีสถานะเป็นพระอารามหลวง 3 วัด ส่วนที่พิกสงฆ์ในจังหวัดเชียงราย มีจำนวนทั้งสิ้น 228 แห่ง สำหรับวัดในพระพุทธศาสนาที่มีบริเวณติดกับเขตพื้นที่ชายแดนของประเทศไทย จำนวนทั้งสิ้น 190 วัด โดยแบ่งเป็น (1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 146 วัด (2) วัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 43 วัด (3) วัดที่ขอขึ้นทะเบียนวัด 1 วัด (ได้รับวิสุงคามสีมาแล้ว) และ (4) ที่พิกสงฆ์อีกจำนวน 31 แห่ง; สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย, “เอกสารทะเบียนวัดจังหวัดเชียงราย,” 14 สิงหาคม 2562. ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการขอความอนุเคราะห์เพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบโครงการวิจัย

¹⁸ เช่น เจ้าภาพผู้ออกทุนทรัพย์ในการก่อสร้าง หรือ ประชาชนในท้องถิ่นนั้น มีความต้องการที่จะสร้างวัดให้เป็นไปตามรูปแบบที่ตนเองปรารถนา โดยไม่คำนึงถึงศิลปวัฒนธรรมในชนชาติของตน

¹⁹ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564

ส่วนของศิลปวัฒนธรรมล้าหายไป ซึ่งผลกระทบที่ตามมาก็คือ จำนวนนักท่องเที่ยวย่อมลดลงตลอดถึงเม็ดเงินของนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศก็จะลดลงเช่นกัน

2.4 มาตรการในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่ตั้งอยู่ในบริเวณเขตพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทยและเมียนมา

2.4.1 การสร้างวัดในพระพุทธศาสนาของประเทศเมียนมาและประเทศไทย

ประเทศไทยได้กำหนดมาตรการเกี่ยวกับการสร้างวัดไว้ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎกระทรวงว่าด้วยการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกวัด การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาและการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา พ.ศ. 2559 ส่วนประเทศเมียนมาได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการสร้างวัดไว้ใน Religious Directives²⁰ จากการศึกษามาตรการในการจัดสร้างวัดในพระพุทธศาสนาทั้งของประเทศไทยและประเทศเมียนมาพบว่า มุ่งเน้นไปในเรื่องของศาสนสถานไว้เพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนาและเป็นที่พักอาศัยสำหรับนักบวชในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ซึ่งหลักเกณฑ์ใช้ในการสร้างวัดทั้งของประเทศไทยและประเทศเมียนมานั้น²¹ ผู้ดำเนินการจัดสร้างวัดในพระพุทธศาสนาต้องปฏิบัติตาม แต่ในประเด็นเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของชาติหรือชุมชนในการสร้างวัดของทั้งสองประเทศนั้น มิได้มีการบัญญัติไว้ในกฎหมายโดยชัดเจนและเป็นการบังคับให้ผู้ที่จะประสงค์จะสร้างวัดต้องนำเอาศิลปะหรือสถาปัตยกรรมของชาติหรือชุมชนมาใช้ในการสร้างวัด นอกจากนี้ จากการศึกษาวิจัย พบว่า แม้ทั้งสองประเทศต่างมีหลักเกณฑ์ในการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาปลีกย่อยที่แตกต่างกันไป ตามแต่ละวัฒนธรรมของชาติและชุมชนของตนก็ตาม แต่ไม่พบว่าได้มีการนำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องศิลปะหรือสถาปัตยกรรมของชาติหรือชุมชนมาใช้เป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด

²⁰ ปัจจุบันประเทศเมียนมามีจำนวนวัดที่อยู่ของสงฆ์ทั้งหมด 66,691 แห่ง และสำนักที่อยู่ของชีมีจำนวน 4,565 แห่ง นอกจากนี้รัฐบาลเมียนมายังได้ออกพระราชบัญญัติที่ใช้ควบคุมดูแลเกี่ยวกับการดำเนินการและกิจกรรมทางศาสนา ประกอบไปด้วย 1.Act Relating to Vinnaya Disciplinary Disputes, 1980 2.Act Relating to Protection of Resolution of Vinnaya Disciplinary Rules, 1983 และ 3. Act Relating to Organization of Samgha Order, 1990; สถานกงสุลใหญ่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ณ จังหวัดเชียงใหม่. “เอกสารจากสถานกงสุลใหญ่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ณ จังหวัดเชียงใหม่,” 23 มกราคม 2562. ซึ่งผู้วิจัยได้มาจากการไปสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลวิจัย.

²¹ การสร้างวัดในพระพุทธศาสนาของประเทศเมียนมาได้กำหนดหลักเกณฑ์สำคัญ ซึ่งประกอบไปด้วย (1) ต้องมีแบบแปลนของวัดที่จะสร้าง (2) ต้องมีการพิสูจน์ความเป็นเจ้าของที่ดินที่ใช้ในการสร้างวัด (ที่ดินคนมาถวาย ที่ดินที่ซื้อมาและหรือที่ดินของรัฐที่มอบให้) โดยไม่ได้กำหนดว่าที่ดินจะมีอยู่จำนวนเท่าไร (3) ต้องมีการรับรองจากทั้งจากฝ่ายศาสนาที่เกี่ยวข้องเป็นลำดับขั้น (ตั้งแต่เจ้าคณะตำบลไปจนถึงเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค) (4) ต้องมีการรับรองจากฝ่ายปกครองที่เกี่ยวข้องเป็นลำดับขั้น (ตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด จนถึงระดับประเทศที่ดูแลทางด้านพระพุทธศาสนา) (5) สำนักงานฝ่ายศาสนาส่วนภูมิภาคของ (Regional Sangha Nayaka Organization) จะดำเนินการส่งเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการขออนุญาตสร้างวัดไปยังสำนักงานฝ่ายศาสนาส่วนกลางที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอสร้างวัดขึ้นใหม่ (6) บริเวณที่ดินที่ใช้ในการสร้างวัดขึ้นใหม่นั้นต้องมีบ้านเรือนของประชาชนคณะภิกษุของวัดอยู่ไม่น้อยกว่า 150 หลังคาเรือน (7) เจ้าอาวาสที่ดูแลวัดสร้างขึ้นใหม่นี้จะต้องมีประกาศซึ่งเป็นหลักฐานในการแต่งตั้ง.

การสร้างพระอุโบสถในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ การสร้างอุโบสถนั้นมีวัตถุประสงค์ไว้เพื่อทำสังฆกรรม ปัจจุบันประเทศไทยนิยมสร้างอุโบสถภายในเขตที่ดินที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาจากพระเจ้าแผ่นดินที่พระราชทานแก่งสงเป็นการเฉพาะโดยเป็นประกาศพระบรมราชโองการ²² ส่วนประเทศเมียนมาผู้ที่ดำเนินการขออนุญาตสร้างพระอุโบสถในประเทศเมียนมาจะต้องจัดเตรียมแบบแปลนในการยื่นขอจัดสร้างพระอุโบสถด้วย ซึ่งจากการศึกษาวิจัย พบว่า การสร้างพระอุโบสถในพระพุทธศาสนาทั้งของประเทศเมียนมาและประเทศไทยในประเด็นที่เกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมนั้น การสร้างพระอุโบสถในพระพุทธศาสนาของทั้งสองประเทศนั้นไม่แตกต่างจากการสร้างวัดตามที่ได้วิเคราะห์มาข้างต้น เพราะจะเห็นได้ว่าทั้งสองประเทศต่างมุ่งเน้นที่การรับรองทั้งจากฝ่ายศาสนาและฝ่ายปกครองที่จะอนุญาตให้สร้างพระอุโบสถมากกว่าที่จะไปให้ความสำคัญเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม แม้ว่าประเทศเมียนมาจะได้มีการกำหนดให้มีการเสนอภาพถ่ายแบบแปลนของพระอุโบสถในกรณีที่ยังไม่ได้มีการสร้างพระอุโบสถ หรือภาพถ่ายของพระอุโบสถที่ได้มีการสร้างเสร็จแล้วที่ถ่ายให้ครบสี่ด้านก็ตาม แต่ก็ไม่ได้กำหนดให้นำเอาศิลปะหรือสถาปัตยกรรมของชาติหรือชุมชนใดมาใช้เป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการสร้างพระอุโบสถ

2.4.2 แนวทางในอนาคตเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่ตั้งอยู่ในบริเวณเขตพื้นที่ชายแดนของประเทศเมียนมาและประเทศไทย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ประเทศไทยจะมีมาตรการทางกฎหมายว่าด้วยการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกวัดการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาและการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และประเทศเมียนมาก็มีมาตรการ Religious Directives ที่กำหนดเกี่ยวกับการสร้างวัดและสร้างพระอุโบสถในพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน ซึ่งหลักเกณฑ์ของทั้งสองประเทศที่กล่าวมาต่างมุ่งเน้นที่จะปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น ซึ่งในปัจจุบันทั้งสองประเทศยังไม่มีมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่เกิดจากวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชนในพื้นที่ ดังนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าประเทศไทยควรที่จะได้มีการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่กำหนดให้การสร้างวัดในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งนอกจากจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ควรจะต้องยึดโยงกับเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชนในพื้นที่ด้วย เพื่อสอดคล้องกับมาตรการในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะวัฒนธรรมของชาติ และเป็นไปตามมาตรา 43 (1) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่บัญญัติไว้ว่า “บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ พื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ” รวมทั้งเพื่อดำเนินการให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

²² กฎกระทรวงว่าด้วยการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกวัด การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาและการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา พ.ศ. 2559

และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาจังหวัด ภาค และเมืองให้เกิดผลสัมฤทธิ์โดยสอดคล้องกับเป้าหมายรวมของประเทศ เพื่อสอดคล้องกับการพัฒนาภาคเมือง และพื้นที่เศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ และการบริหารจัดการพื้นที่เศรษฐกิจชายแดนให้เจริญเติบโตและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งการเพิ่มประสิทธิภาพกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาภาคและเมืองให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม และเพื่อการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศให้เข้มแข็งจากกรอบความร่วมมือของอาเซียนภายใต้กรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและการกระจายความเจริญในการพัฒนาชุมชน จังหวัด และเมืองตามแนวระเบียงเศรษฐกิจชายแดนที่มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชนในพื้นที่ที่แตกต่างกันแต่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและความยั่งยืน

3. สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

3.1 สรุป อภิปรายผล

ความสำคัญของวัดในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาวิจัยพบว่า “วัด” เป็นที่ประกอบศาสนกิจที่สำคัญของคณะสงฆ์เพื่อปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร สำหรับความสำคัญของวัดต่อประชาชนนั้นพบว่า “วัด” เป็นสถานที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา ได้แก่ การฟังธรรมรับศีล การทำบุญถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และในปัจจุบันประเทศไทยได้มีบัญญัติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัดในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับประเภทของวัด การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกวัด การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา และการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา ประกอบด้วย (1) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ต่อมาได้มีการแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมเกี่ยวกับวัดในพระพุทธศาสนา ลงในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และ (2) กฎกระทรวงว่าด้วยการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกวัดการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาและการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา พ.ศ. 2559

สภาพปัญหาในปัจจุบันเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรม พบว่า ยังไม่มีกฎหมายในการคุ้มครองและส่งเสริม อนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่นแต่อย่างใด ดังนั้น การสร้างวัดในพระพุทธศาสนาขึ้นใหม่ในอนาคตซึ่งปราศจากกฎหมายในการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปวัฒนธรรม อาจทำให้การสร้างวัดได้รับอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมจากที่อื่น ที่มีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากการไหลเวียนของเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชนชาติอื่นเข้ามาผสมผสาน ส่งผลให้ความเป็นอัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมของชนชาติและท้องถิ่นอาจสูญหายไป ทำให้ไม่สามารถศึกษาถึงความเป็นมาและขาดการสืบสานต่อไปได้ และผลกระทบที่ตามมาก็คือ ทำให้เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยแปรเปลี่ยนสูญหายไป และทำให้นักท่องเที่ยวที่ประสงค์จะเข้ามาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมย่อมลดลงเช่นกัน

3.2 ข้อเสนอแนะ

สำหรับแนวทางในอนาคตด้านการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในบริเวณเขตพื้นที่ชายแดนของประเทศไทยที่ติดกับประเทศเมียนมานั้น

1) ประเทศไทย เช่น กระทรวงวัฒนธรรม สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานพระพุทธศาสนา ควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างวัดในพุทธศาสนาที่เกิดจากวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชนในพื้นที่

2) ประเทศไทยต้องทำการปรับปรุงมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ที่ต้องยึดโยงกับหลักเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนาและเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชนในพื้นที่ด้วย

3) เพื่อเป็นไปตามกรอบความร่วมมือของอาเซียน และกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวระบียงเศรษฐกิจชายแดน รัฐสมาชิกอาเซียนควรให้การส่งเสริมและคุ้มครองเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชนในพื้นที่ชายแดนของแต่ละประเทศสมาชิก โดยออกมาตรการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปวัฒนธรรมในการสร้างวัดในพระพุทธศาสนา เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีคุณภาพและความยั่งยืน

4) กรณีที่รัฐออกบทบัญญัติทางกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมขึ้นมา รัฐต้องให้การส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมในกรณีที่ท้องถิ่นใดมีลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ หรือเป็นชุมชนเดิมที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเข้ามาอาศัยมาเป็นระยะเวลา ยาวนาน ก็เห็นสมควรให้ความคุ้มครองวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชนในพื้นที่นั้น เพื่อคงความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนนั้น อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมสังคมให้มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม

5) เห็นควรใช้แนวทางในการแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธีกรณีที่เกิดปัญหาเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองศิลปะและวัฒนธรรมในการสร้างวัดในพระพุทธศาสนา เช่น มีความเห็นแตกต่างกันระหว่างผู้คนและชุมชน หน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ของรัฐขึ้น

บรรณานุกรม

- ตินาร์ บุญธรรม. *พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2555.
- พระพุทธพุกามและพระพุทธญาณ. *ตำนานมูลศาสนา*. กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาการ, 2519.
- พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. *โบราณสถานในแคว้นล้านนา*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.
- การดี มหาพันธ์. *พื้นฐานอารยธรรมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2544.
- สถานกงสุลใหญ่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ณ จังหวัดเชียงใหม่. “เอกสารจากสถานกงสุลใหญ่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ณ จังหวัดเชียงใหม่.” 23 มกราคม 2562.
- สมคิด จิระทัศนกุล. โชติมา จตุรวงศ์ และชาญวิทย์ สรรพศิริ. *รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาในชุมชนท้องถิ่น*. สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากร. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2550.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย. “เอกสารทะเบียนวัดจังหวัดเชียงราย.” 14 สิงหาคม 2562.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. *โยนกในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง เมืองพะเยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์แอนด์, 2527.
- สุรพล ดำริห์กุล. *ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม และ วัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: บริษัท รุ่งอรุณพับลิชชิ่ง จำกัด, 2542.
- Dutt, Sukumar. *Buddhist Monks and Monasteries of India*. London: George Allen and Unwin Ltd, 1962.
- Religious Directives.of Myanmar.

